

Българска академия на науките

Институт за балканистика с център по тракология

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Ирина Любомирова Огнянова
за дисертационен труд за придобиване на
образователна и научна степен „доктор”

Научна област: 2. Хуманитарни науки

Професионално направление: 2.2. История и археология

Докторска програма: „Нова и най-нова обща история“

Тема на дисертацията: „Иран и Балканите – политически, икономически и културни отношения (1990-2021)”

Автор: Калоян Стоянов Константинов

№1. Данни за докторантурата, дисертацията, автореферата и публикациите

Кандидатът Калоян Константинов е завършил бакалавърска програма „Връзки с обществеността“ на Факултета по журналистика и масова комуникация при Софийския университет „Св. Кл. Охридски“ и магистърска програма по „Близкоизточни науки“ (Близък изток и Северна Африка) на Кралския колеж, Лондон. Зачислен е като редовен докторант към ИБЦТ-БАН в секция "Съвременни Балкани" през 2021 г. с научен ръководител чл.-кор. проф. д.н. Александър Костов. По време на докторантурата си (2021-2024 г.) е положил предвидените по индивидуалния си план изпити и е подготвил своевременно своя дисертационен труд. Назначен е за асистент в ИБЦТ през януари 2025 г. Удостоен е с много журналистически награди и е дал повече от 30 интервюта по темата на дисертацията си в национални и международни медии. Има изнесени лекции по история, международни отношения и дезинформация в университети в България, Великобритания, Тунис, Иран и др.

При реализирането на дисертацията няма допуснати нарушения. Тя съответства на изискванията за прилагане на ЗРАСРБ и Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в ИБЦТ.

Темата на дисертацията: „Иран и Балканите – политически, икономически и културни отношения (1990-2021)“ е оригинална в българската историография. По нея няма обстойна научна литература и в чуждестранната историография. И точно тази празнота се опитва да запълни Калоян Константинов със своята научна разработка. Тя е в обем 337 страници и съдържа увод, четири глави (с по няколко параграфа), заключение и библиография.

Докторантът е имал възможността за кратко да посети Иран през октомври 2022 г. За съжаление той не владее персийски (фарси), което не му позволява да работи с документи в оригинал, а главно с преводи на английски език.

Критично използва и съответната научна литература за периода.

Авторефератът отговаря на структурата и съдържанието на дисертацията.

Константинов има три публикации по темата на дисертацията в списания на ИБЦТ като „Балкани“ и „Obscured Balkans“. Те са посветени на различни проблеми от дисертационния труд - „Отношенията между Иран и Албания (1992– 2022 г.)“, „The Evolution of Iran-Bosnia Relations: From Wartime Alliances to Modern-Day Dynamics“ и „The Media in Bulgaria: A Shield or Conduit for Radicalization Among Muslims During the Rise Of Isis (2014–2019)“.

Докторантът има редица участия в научни форуми, свързани с темата на дисертационния труд – конференции, кръгли маси, докторски форуми и др. Участник е и в два научни проекта на ИБЦТ - "Културната дипломация на Балканите през XX и XXI век: постижения, проблеми, предизвикателства за бъдещето" и "Балканите и глобалните предизвикателства след 24 февруари 2022 г."

№2. Оценка на дисертационния труд

В дисертацията обстойно се изследва опита на Иран, като един от лидерите на мюсюлманския свят, да засили влиянието си сред мюсюлманските общности на Балканите в една епоха, когато полуостровът претърпява значителни политически и икономически трансформации след края на Студената война. През 90-те години на XX в. в Югоизточна Европа се прекрояват граници и се появяват нови държавни образувания в резултат на разпадането на федеративна Югославия. Това отваря нови възможности пред Ислямската република, която, изправена пред дипломатическа изолация и икономически санкции, търси нови полета за създаване на връзки и влияния в един граничен регион на Европа, какъвто е Балканският полуостров. Чрез цялостното

изследване на периода между 1990 и 2021 г., неговата предистория и перспективи докторантът се стреми да оцени политическите, икономическите, културните, религиозните и военните измерения на отношенията между Балканите и Иран. Всъщност конфронтацията на Техеран с регионални актьори в Близкия изток и със световни сили като САЩ и Европейския съюз отнежда на Балканите второстепенно място в неговите външнополитически приоритети и в значителна степен – пряко и косвено – формира двустранните отношения с държавите в региона. Тези отношения са разгледани в контекста на глобалните политически събития – и най-вече – международния санкционен режим спрямо Ислямската република.

Да се разгледат всички балкански страни (с изключение единствено на Турция като самостоятелен регионален играч) е твърде амбициозна задача, дори за вече утвърдени специалисти по темата. Това придава на дисертационния труд оригинално звучение.

Изследването има и интердисциплинарен характер, като ползва научните методи на историята, политологията и международните отношения.

В увода добре са обяснени целта и задачите на дисертационния труд, ползваната методология и теоретична рамка. Сполучливо е очертана и хронологическата рамка на изследването – от края на Студената война на Балканите и настъпващите съществени промени през 1989/90 г. и идването на власт в Иран на Али Хаменеи, до 2021 г., когато в длъжност като президент на Иран встъпва Ебрахим Раиси. Всъщност периодът на изследването е време на дълбока трансформация както за Балканите, така и за Ислямската република.

За съжаление в увода не са посочени изворите, които докторантът е ползвал за написването на дисертацията. Те са кратко изброени едва в заключението (с.270). Дисертацията се базира предимно на извори в превод на английски език. Основното мнозинство са различни сайтове, но липсват архивни материали от различните балкански столици, особено от 90-те години на XX в., за които вече е изтекъл 30-годишният период на давност. Разузнавателните и дипломатическите служби на САЩ, на които основно е разчитал докторантът, често се интересуват повече от вътрешните проблеми на Иран и общите му външнополитически акценти, но сравнително малко внимание обръщат на Балканския регион. Не е използвана и периодика от балканските държави, а в много от вестниците, особено тези в държавите с мюсюлманско население, могат да се открият материали, свързани с иранската външна политика.

Историографският преглед е направен тематично, но това не дава добра представа за степента на проучване на проблема поотделно в иранската, българската, балканската и западноевропейската или американската историография.

Ценна е направената периодизация на иранската външна политика спрямо Балканите като регион (а не спрямо отделните държави) - *периодът на войната в Босна и останалите конфликти до подписването на Дейтънското мирно споразумение (1992–1995), следвоенният етап до въвеждането на първите международни санкции (1996–2006), периодът на санкции до подписването на иранското ядрено споразумение (2007–2015), междинният период между санкциите (2016–2018) и повторното им налагане от първия мандат на Доналд Тръмп насетне (след 2018 г.)*, но това е трябвало да се посочи още в увода, а не в края на дисертацията (с.266 и с.278) и би било полезно да се втъче в самата тъкан на изложението.

В първа глава се прави преглед на външната политика на Иран от 20-те години на XX в. до наши дни, но в нея не се разглеждат Балканите. Тя има само въвеждащ характер.

Приносен характер има **втора глава** на дисертацията, където изложението е посветено на отношенията на Иран с балканските държави с акцент върху тези, които имат голямо мюсюлманско население от Западните Балкани, като Босна и Херцеговина, Албания, Косово, Северна Македония. Разгледани са и двустранните отношения на Иран със страните от Балканите, които вече са част от ЕС и следователно следват политиката на Съюза по отношения на наложените санкции на Иран. Подобна политика провеждат и правителства на страните, които, дори когато не са членки на ЕС, се стремят към бъдещо членство в него и към поддържане на добри търговски и дипломатически отношения със Съюза. В резултат на това, с течение на времето, те привеждат своите политики в съответствие с линията на Брюксел и Вашингтон.

В тази глава добре очертано е съперничеството на Иран с Турция и Саудитска Арабия за влияние върху мюсюлманските общности в региона.

Ценен е и четвъртият параграф, касаещ шпионажа, организираната престъпност и тероризма на Балканите - особено ролята на Хизбула.

Най-приносен характер има петият параграф, в който се анализират политическите отношения на Иран с Босна и Херцеговина (разкрита е иранската подкрепа за мюсюлманите по време на войните през 90-те години на XX в.), с Албания

(предоставяне на убежище на хиляди членове на опозиционната на режима на аятоласите ОМИН) и с Косово, а от тук и със Сърбия.

В **трета глава** на дисертацията се разработва изключително важният въпрос за двустранните икономически връзки между Техеран и балканските столици. С конкретни данни е подкрепена тезата, че най-значими те са с Гърция, Румъния и България. Ценни са и направените графики и таблици, които показват търговския обмен между Иран и държавите в региона. Приведените данни сочат, че докато Иран изнася основно суровини, то от балканските държави внася предимно машини и оборудване, метални изделия, химически и фармацевтични продукти.

Четвърта глава е посветена на използването на религията, културата и медиите за налагане влиянието на Ислямската република в Югоизточна Европа, т.е. използването на „меката сила“. Това са широко разработени въпроси в научната литература, така че тук дисертацията се опитва да запълни само някои празноти в нея.

№3 Бележки и препоръки към автора на дисертационния труд с оглед по-нататъшна работа по изследвания проблем и бъдещи публикации по него:

1.Трябва да се разшири изворната база на дисертацията – особено с дипломатически кореспонденции, ноти, отчети, известия и т.н. на балканските министерства на външните работи. Бих препоръчала и преглед на Дипломатическия архив на Министерството на външните работи на Република България, както и ползването на материали от интернет страницата на Министерството на външните работи на Иран – преводи на речи на външни министри, официални документи, пресъобщения, доклади, изявления, официални позиции, касаещи различните балкански страни. Полезна би била и работа в архива на CEU, където се съхраняват записи на Radio Free Europe и много други ценни документи за Балканите, особено по време на юговойните от 90-те години на XX в. Когато става дума за България, трябва да се цитират преимуществено български източници (а не чуждестранни такива). Същото се отнася и до останалите балкански държави.

Нужно е преглеждане на целите течения на държавните англоезични медии, като Tehran Times, Mehr News, Press TV, Pars Today и др., в които, както посочва авторът, има над 20 000 статии, засягащи Балканите. Всички те трябва да бъдат използвани в цялата дисертация, а не да се прави количествен анализ в тях чрез софтуер. Поделянето на информацията на „отрицателна“, „неутрална“ и „положителна“ е незадоволително

(с.238-262). Същото се отнася и до балканските медии - те трябва да бъдат детайлно изследвани като източници на информация за ирано-балканските отношения.

Не са прегледани и целите течения на англоезични списания с отворен достъп, касаещи региона, като „Journal of Balkan and Near East Studies”, „South Eastern Europe and Black Sea Studies” и др.

За югославските войни има огромно количество извори и литература, които трябва да се ползват и анализират, а не да се пише за този период по интернет сайтове.

2. Голяма част от емпиричния материал трябва по-задълбочено да се обработи и анализира, а не просто да се изброяват събраните данни - често в азбучен ред (като например държавните посещения на балкански лидери в Иран и ирански на Балканите - с.97-101).

Нужен е по-задълбочен анализ на икономическите отношения между Иран и балканските държави - не са достатъчни само количествени данни за търговския обмен.

Включването на теорията на международните отношения едва в края на дисертацията (с.263-267) и в заключението (с.278) също не е много удачно – това или трябва да се направи в първа глава, или в хода на разработването на отделните проблеми. При това, когато става дума за теократична държава като Иран, прилагането на теориите на либерализма, марксизма или феминизма надали са удачни.

3. В изложението да се акцентира особено на отношенията на Иран с Босна и Херцеговина, които трябва да се превърнат във фокус на изследването, т.е. тук пълнежът откъм извори, информация и нейният анализ и синтез трябва значително да се обогати.

4. Терминът „Западни Балкани“ трябва да се прецизира и от него да се изключат Словения и Хърватия от момента, в който те стават членове на ЕС (респективно 2004 и 2013 г.) (с.4).

Бих препоръчала и разграничаване и обяснение на термините „босненци“ и „бошняци“ (с.80).

5. Заключението не бива да преразказва отделните глави, а да съдържа основните обобщения и изводи, резултат от задълбочен анализ и синтез, направен в изложението.

6. Библиографията трябва да се съкрати (53 стр.), като в нея е препоръчително да се изброят само заглавията, цитирани в текста на дисертацията под линия.

В библиографията не трябва да фигурират извори на гръцки език - при положение, че той не се ползва от докторанта.

Също така изброяването на извори на кирилица - при положение, че повечето са сайтове (8.1.1) и отделянето отзад на „Онлайн източници“ (8.3) на кирилица (8.3.1) е напълно излишно и всички свалени от сайтове извори на кирилица трябва да бъдат събрани на едно място, както и тези на латиница.

№4. Заключение

Изследването на политическите, икономическите и културно-религиозните отношения между Ислямска република Иран и 11-те държави от Балканския полуостров в 30-годишен период (от 1989/1990 до 2021 г.) е твърде амбициозна и трудна задача. Мисля, че авторът на дисертационния труд „Иран и Балканите – политически, икономически и културни отношения (1990-2021)“ се е справил успешно с нея и това ми дава основание да гласувам положително за присъждането на образователната и научна степен „доктор“ на Калоян Стоянов Константинов.

София

16 февруари 2026 г.

Член на научното жури:

(доц. д-р Ирина Огнянова)